

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 20.—

VIDEM, 16. - 30. APRILA 1952.

Leto III. — Štev. 39

UREDNIŠTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm-Udine

Naročnina: letna 400.— lir, 6 mesečna 200.— lir.

Naš problem

V zadnjem času je padla v zvezi s polemiko o postopanju s slovensko narodno manjšino v Italiji tudi obtožba o genocidu. To je vsekakor težka obtožba, kateri se je hotel italijanski tisk izogniti s kričanjem o con B Svobodnega tržaškega ozemlja, ali pa je skušal razpravljati o njej v ironičnem tonu. V nobenem primeru pa se niso lotili objektivnega proučevanja problema, niti niso poskušali s podatki in dokazi ovreči te obtožbe.

Drugeče pa tudi ni moglo biti, ker v resnici obstoja zločin genocida, ki ga Italija vztrajno in zavestno izvaja že desetletja nad prebivalstvom Beneške Slovenije.

Zločin genocida so pri OZN pazljivo proučevali in opredelili razne primere, v katerih obstoja eden ali drugi pogoj, ko se lahko govori o genocidu. V Beneški Sloveniji pa lahko najdemo vse različne primere, ki jih navajajo določbe OZN kot zločin genocida.

Tu imamo neovrgljivo dejstvo, da je prebivalstvo Beneške Slovenije po svojem jeziku in izvoru slovensko in da se je čutilo, preden je prišla italijanska oblast v to deželo, kot del slovenskega naroda, ki živi v Sloveniji. To je jasno razvidno tudi iz neke listine, ki jo prinašamo na drugem mestu v današnji številki in v kateri je poročilo občinskega sveta iz Grmeka. V tem poročilu je izrecno poudarjeno, da ne govori šamo o pčlčanju v tisti občini, ampak da velja poročilo za vso vožjo domovinov. Nekoč so prebivalstvo te dežele pri raznih italijanskih štetjih zapisali kot slovensko manjšino. Sedaj je ta manjšina izginila in izhlapela.

Oblasti se trudijo na vse načine in z zaviljivo vztrajnostjo, da bi preprečile šolanje otrok na slovenskih šolah in jih pri tem prav nič ne briga, če kršijo republiško ustavo in državne zakone.

Predvsem pa so ustvarili s ciničnim sistemom izkoriščanje ljudstva potom prekomernega obdavčenja, da je gospodarsko popolnoma obubožalo in je sedaj v takem položaju, da nima možnosti življenjskega obstoja.

Težak gospodarski položaj, v katerem se nahaja ljudstvo Beneške Slovenije, mu onemogoča, da bi ohranil svojo fizično, duševno in razumsko samobitnost in posledica je, da je ljudstvo zapisano stalnemu propadanju.

Tako smo prišli do naslednjega položaja: ali je treba umreti fizično, ali pa narodne smrti.

Morali bi dokazati, da se v resnici nahaja naše ljudstvo v tako veliki gospodarski bedi. Tak dokaz pa ni niti potreben. Dovolj je, če prečitamo pazljivo kar

piše ves italijanski tisk o tem problemu. Vedno isto ponavljajo: »Tu ne obstoja problem kakšne narodne manjšine, ampak samo problem gospodarske bede. Vlada se ne sme brigati za prvega, ampak mora poskrbeti za rešitev drugega problema. Če bo izkoriščal bedo in z njo špekuliral, lahko pride do umetne tvorbe nacionalnega problema, ki sedaj ne obstoja.«

Italijanski novinarji še niso prišli do spoznanja, da se vlada poslužuje prav gospodarske stiske, da bi z njo zadušila ljudstvo Beneške Slovenije. S tem pa je ustvarila pogoje, po katerih jo lahko z vso upravičenostjo obtožijo genocida.

Za svobodno in neodvisno Tržaško ozemlje

Dvajset tisoč tržaških Slovencev se je zbralo v Bazovici na ljudskem Taboru, kjer so enoglasno vzklkali »Nikoli več Italije« in povedali ob spomeniku bazo- viških žrtev kaj je slovenske stranke združilo in strnilo v eno fronto za obrambo svobodnega in neodvisnega Tržaškega ozemlja. Govorniki so povedali med drugim, da se tržaški Slovenci zavedajo kakšna usoda jih čaka, če bi prišli pod Italijo, kajti vsakdo ve, kako ravna današnja demokratična italijanska vlada s Slovenci Beneške Slovenije, kjer jim ne dovoli rabe materinskega jezika v uradih in nimajo niti ene slovenske šole.

ZGOVOREN DOKUMENT

Naj navedemo tu spodaj poročilo, ki ga je leta 1911 sestavil občinski odbor v Grmeku in ga je odobril tudi občinski svet na seji 7. januarja 1912 s soglasnostjo vseh svetovalcev. To poročilo je bilo potem tiskano na stroške občinske blagajne. En izvod so izročili prefektu comm. Brunialti in enega poslancu tega volivnega kolegija on. baronu Morpurgo.

Svetovalci, ki so bili prisotni na seji so bili naslednji: Zdravilič Anton (župan), Bukovac Ivan, Trušnjak Matija, Kanalic Ivan, Florjančič Jožef, Vegrič Andrej, Bukovac Anton od Stefana, Bukovac Stefan, Rupil Anton, Trušnjak Anton, Pavletič Anton in Zuferli Ivan.

Občinski tajnik je bil Primožič Alojz. V naslednjem naj navedemo najvažnejše odstavke tega

POROČILA

Občina Grmek leži pretežno v gorah in meri 1.570 ha površine z okrog 1.700 prebivalci, KI SO VSI PO RODU IN JEZIKU SLOVENCJI, ter imajo v vsem enake šege kot njihovi rojaki v sosednjem avstro-ogrskem cesarstvu.

V tako važnem vprašanju bi bilo smešno in neumestno, če bi omejili problem samo na ozko območje naše majhne občine. Zato je pravilno, da za trenutek govorimo o vsej naši deželici.

Kaj je napravila vlada od leta 1866 pa do danes za politično območje naše Beneške Slovenije? Proračuni posameznih občin potrjujejo dejstvo, da se je petrošilo razen v nekaj redkih izjemah za osnovni šolski pouk še do pred nekaj leti samo smešno nizko vsoto od 50 pa do 300 lir in to zaradi varčevanja Nujno so potrebne podpore od strani vlade, ki je to dolžna storiti, ker imamo mi pravico, da živimo v enakih pogojih kakor drugi Italijani....

Novinar Giulio De Frenzi, ki je osebnostno ugotovil, da »postane jezik pri St. Lenartu dejansko tuj, (le malokateri razume nekaj furlanščine)« takole piše v »Giornale d'Italia«:

»Vzrok te sramotne pomanjkljivosti v osnovni izobrazbi in to kljub ustanovitvi zavoda v St. Petru, je brezbriznost naših vladnih organov. Šole so redke in slabo delujejo ter so veliko breme proračuna gorskih občin. Treba bi bilo pomisliti, da bi, če hočemo doseči dobre uspehe, vsaka tukajšnja šola morala imeti le omejeno število učencev: tukaj ni dovolj, da učiteljica poučuje abecedo in čitanje, AMPAK MORA RAZLOŽITI IN PRESTAVITI VSAKO BESEDO IZ SLOVENŠČINE V ITALIJANŠČINO, DA RAZUMEJO OTROCI TO, KAR UČI. V DRUGAČNEM PRIMERU JE VES NJEN TRUD ZAMAN. Tak postopek je nemogoč kadar je preveliko število učencev. Zato je potrebno, da posreduje država in ustanovi nove šole ter poskrbi za njihovo delovanje, da izboljša življenjske pogoje učiteljskega, ki mora vsrčiti dvojno delo in mu je poverjena delikatna odgovornost, katero uradna Italija ne zna ceniti.«

Kar trdi De Frenzi je žalibog res; za to ugotovitev je dovolj obiskati kakšno šolo, PRISOSTVOVATI KAKŠNI SEJI NASIH GORSKIH OBCIN ALI PA POSLUŠATI PRI OKRAJNI SODNIJI V CEDADU, ALI NA SODIŠČU V VIDMU KAKŠNO RAZPRAVO MED SLOVENCJI. KAKOR JE VSEM ZNANO SE MORAJO PRI TEH RAZPRAVAH SE VEDNO POSLUŽEVATI TOLMACA.

Po drugi strani pa slovenski narod čuti potrebo, da razvije tudi svoje duševne zmožnosti. Pri tem pa ne more rabiti za čitanje jezika, ki ga ne pozna in je zato prisiljen zateči se k slovenskemu tisku z druge strani meje, čeprav včasih ta tisk zanj ni primeren.... Ze dalj časa se Slovenci pripravljajo, da bi na miren način razložili kraljevi vladi zapuščeno v kateri so jih pustili vse od časov, ko je bila proglašena kraljevina Italija.....

Ker živi naše porebivalstvo ob meji, bi bilo umestno, da bi vlada podvzela kakšne ukrepe v našo korist, kakor je

Razvoj sadjarstva je potreben

V okviru gospodarskih razvojnih možnosti, o katerih se sedaj razpravlja za našo deželo, moramo poudariti ugodne pogoje za razvoj sadjarstva. V Gornjem Poadižju že izvajajo decentralizacijo zbiralnih, selektivnih in postaj za konzerviranje sadja, ki jih nameščajo po vseh dolinah, medtem ko je bilo prej vse zoroženo v velikih hladilnicah v Veroni.

To pomeni, da je možno organizirati tudi v manjšem obsegu ves kompleks naprav, ki so potrebne za doseg čim večjih koristi pri sadjarski proizvodnji. Na ta način se ustvarja možnost, da se organizira tudi v tem okoliščini tisti kompleks naprav, ki so potrebne, da se lahko pridobi čimveč pridelkov iz tako malo zemlje, na kateri pa živi toliko ljudi.

Pri tem pa seveda naložimo na nemajhne težave.

Predvsem se ne more začeti z obsežnejšo spremembo travnikov v sadovnjake dokler ne obstoja organizacija, ki bo zagotovila primerno vnovčenje sadja. Po drugi strani pa ni mogoče ustvariti tako organizacije, dokler ni dovolj razvito sadjarstvo.

Dalje naj omenimo, da naše sadjarstvo ni specializirano in napredno, ampak se vrši s starimi metodami. Posledica tega je, da imamo, če izvažemo jabolka Sevka in breskev »old England«, samo sadje srednje vrste, ki ni primer- no za izvoz.

Poleg tega pa se oblasti prav nič ne

brigajo za krajevno gospodarsko stanje. In vendar bi lahko samo te poskrbele za primerno strokovno izobrazbo, ki bi lahko dvignila razvojno raven sadjarstva po vseh dolinah in ga privedla na visoko stopnjo specializacije. Oblasti bi lahko prevzele tudi vso pobudo za izboljšanje, ki je tako nujno potrebno.

Primerne naprave za promet s sadjem, ki bi jih uredili v Cedadu ali Sv. Petru Slovenov, bi lahko pomagale tudi železniškemu prometu na progi proti Vidmu. Sadje, ki bi se izvažalo, bi moralo nujno uporabljati železniške hladilne vozove, ker je to najboljši in najbolj ekonomičen način prevoza na daljših progah. Na ta način bi s takim prevozom tudi železnica, ki se sedaj nahaja v težavah, imela več dela in zaslužka ter bi sorazmerno s povečanjem prometa laže amortizirala vloženo glavnicno, ne da bi preveč obremenjevala prevozno blago.

Glede železnice naj še omenimo, da imajo v Gornjem Poadižju pri svojem načrtu za decentralizacijo še to ugodnost, da lahko pošiljajo svoj pridelek proti severu, naravnost iz krajev proizvodnje, ne da bi pri tem napravili ovinek na Verono in s tem povečali prevozne stroške.

Načrt za povezavo železnice, ki pride danes do Cedada z železniškim vozom na Jesenicah, obstoja že dalj časa in pred kratkim se je o tem razpravljalo v Vidmu, kjer pa so zaenkrat predlagali samo podaljšek te železnice do Sv. Petra Slovenov. Če bi se v bližnji bodočnosti ta načrt uresničil, bi z njim ustvarili najkrajšo prometno zvezo med Avstrijo in Trstom, kar bi nedvomno koristilo našemu sadnemu trgu. Tako bi namreč naše sadje z zbiralne postaje, ki bi bila n. pr. v Sv. Petru, lahko odpremili po najkrajši poti v severne dežele.

V vsakem primeru, bodisi da ostane železnica taka kot je, ali pa če jo bodo podaljšali do Sv. Petra ali pa jo celo navezali na mednarodno železniško mrežo, je treba upoštevati, da sta sadjarstvo in železniški promet med seboj povezana in da si z medsebojnim razvojem lahko samo pomagata in ustvarita boljše življenjske pogoje.

Argument, ki ne drži

Okrajni sodnik v Vidmu, dr. Longo, je moral zadnji čas soditi v 17 primerih tajne emigracije. Sedemnajst ljudi je pred časom prekorajilo mejo z Jugoslavijo brez rednega potnega lista. Ko so bili zaradi tega prijavljeni na okrajnem sodišču v Tarčentu, jih je to v več primerih oprostilo. Obtoženci so namreč trdili in dokazali, da so šli v inozemstvo ne zato, da bi s tem prekršili kak zakon, ampak ker so bili v potrebi in so bili prisiljeni oditi v Jugoslavijo za delom, ker drugače ne bi imeli sredstev za preživljanje sebe in svoje družine.

Državni tožilec pa je vložil proti taki razsodbi pritožbo in je v njej navedel, da ne more obstojati taka potreba, ker v neki družbi, ki je dobro organizirana, ne sme obstojati možnost, da bi nekatere družine shirale v brezdelju. V pritožbi, ki jo je višje sodišče sprejelo, je navedeno točno, »da je shiranje nekaterih družin zaradi brezdelja neverjeten pojem v neki državi, ki je politično in juridično organizirana tako, kot naša.«

Če bi bilo zapisano »v politično in juridično organizirani državi« bi se lahko sprejeli to mnenje; ker pa je zapisano »v politično in juridično organizirani državi, kakor je naša,« moramo to mnenje gladko zavreči, ker je jasno, da ravno v Italiji manjka dobra organizacija. Če je to odvisno od individualističnega značaja posameznikov ali ne, to ni važ-

no. Vsekakor je dejstvo, da je kronika morala zabeležiti nekaj smrtnih slučajev zaradi brezdelja, čeprav bi se to zdelo neverjetno. Poleg tega pa je treba še pomisliti, koliko družin je izumrlo prav zaradi takega brezdelja, ki je povzročilo pri njih postopno ošibitev in shiranje, da so podlegli raznim boleznim.

PRI NAS IN PO SVETU

POVISANA CENA PŠENICI — Vlada je določila, da bo cena letošnjemu pridelku pšenice višja nego je bila lani.

TRGOVSKI SPORAZUM MED ITALIJO IN ZAHODNO NEMCIJO — V Milanu so podpisali trgovsko pogodbo za dobo od 1. aprila 1952 do 31. marca 1953 med Italijo in Zahodno Nemčijo.

STAVKE V SEVERNI ITALIJI — Kovinarji severne Italije so stavkali z zahtevo naj jim delodajalci zvišajo plače in mezde. Delavci v Tržiču (Monfalcone) so zahtevali uvedbo polnega delovnega dne, odstotek od proizvodnje in zaposlitev novih delavcev.

ZASTRUPLENI S TOBAKOM — V tobačni tovarni v Firenzah se je zastrupilo okrog 50 oseb, ki so jih nemudoma prepeljali v bolnico. Vzrok zastrupitve, kakor so dognali, je tobak.

ČASOPIS ZA ITALIJANSKE EMIGRANTE V ANGLIJI — V Angliji bo začel v kratkem izhajati časopis, namenjen 2000 italijanskim rudarjem, ki so zaposleni v temkajšnih rudnikih. Časopis bodo izdajale angleške oblasti in bo tiskan na štirih straneh, od teh tri v italijanščini in ena v angleščini.

EISENHOWER ODSLOPI — Vrhovni poveljnik atlantske vojske v Evropi je podal odstavko, ker bo kandidiral pri volitvah za predsednika ZDA. Za naslednika pri poveljstvu atlantske vojske je določil general Ridgway.

NOVA ATOMSKA EKSPLOZIJA. — Zadevna komisija v ZDA javlja, da bodo v torek med 18. in 19. uro po našem času raztretili v Nevadi še eno atomsko bombo.

Priznanje pred 40 leti

V četrti izdaji knjige »Testo di geografia«, ki jo je pripravil dr. F. M. Pasanisi in izdala založba »Dante Alighieri«, ki je bila popolnoma prenovljena in povečana, čitamo na strani 517 tudi naslednji odstavek:

»Z imenom drugorodci imenujemo tako tujce kot naše lastne državljane, ki govorijo sedaj nek tuj jezik in tvorijo jezikovne otoke. — ... sem spadajo: Francozi (vsega 82 tisoč) v treh okrajih gornje doline Pellice in Chisone in v gornjih dolinah Susa in D'Aosta, Slovenci (okrog 32 tisoč) v gorah vzhodne Furlanije.«

Ta trditev se nahaja torej v knjigi, ki je bila učna knjiga v italijanskih državah in njene številne izdaje pričajo, da je bila zelo v rabi. S pomočjo te knjige so študirali, ali bi morali vsaj študirati, če bi imeli za to veselje, dijaki italijanskih višjih srednjih šol in tudi gojenci častniških šol. Taka knjiga pa, ki služi tudi za vojaške šole nikakor ne sme biti površna, zlasti kadar govori o prebivalstvu v obmejnih krajih.

Če bi on. De Gasperi študiral na kakšni italijanski šoli in bi ne bil do svojega 38 leta zvest podanik avstro-ogrskega cesarstva, bi prav gotovo študiral tudi on zemljepis iz te učne knjige in bi mu morda bilo potem mnogo lažje razumeti, kako je treba rešiti slovensko manjšinsko vprašanje v Italiji.

Za „no prezo“ tobaka ves sad Beneške Slovenije

REZIJA

Na velikonočno nedeljo in ponedeljek je obiskalo našo dolino, po letošnji trdi zimi, prvič precejšnje število izletnikov. Največ je bilo Tržačanov, ki so prišli »pomolice« v prosto naravo ob naši bistri »Wödi«. Izletniki so prišli z vespami in avtomobili in smo slišali, da so vsi tarnali, da je slaba cesta in nevarna za vozila.

Res je, naše ceste so posebno letos zelo slabe, ker jih je sneg in dež poškodoval in bo treba, da se občinski poglavarji zavzamejo, da se popravijo.

Naša dolina, ki je zelo revna, a bogata po naravnih lepotah bi se mogla gospodarsko dvigniti edino s pospešenjem turizma. Ni treba, da bi delali reklamo za privabljanje tujcev, ker vsakdo ve, da je pri nas lepa izletniška točka, treba bi bilo le temeljito popraviti ceste, ki so prvi predpogoj za rešitev tega vprašanja, a te so žalibog obupne. Če naši občinski poglavarji delajo zares za korist ljudstva, ki jih je izvolilo, bi morali sami razumeti, da je treba ceste popraviti ob pravem času, to je že sedaj, ko so se prikazali prvi izletniki v našo dolino, kajti kdor je vozil enkrat po slabi cesti in morda celo tvegati življenje, se ne bo povrnil več in še drugim bo odsvetoval.

GORJANI

BREG. — Pred nedolгим časom na komišon od naše uasi, formana od šterih može ne prezentala konseju od našega komunara risolucijon od usjev naših judi za se odepiti od gorjanskega komunara an se preključiti Bardu. Gorjanski konsej od nje tou tuole sprejeti, an takoviš naše može so dan rječ tu roke avokatu, zak' o peji te pratiko indavant po iecu.

Ta domanda ne ba prežentana še karaskemu komunaru, ki e rade uoje sprejeu voluntat judi od Brega za je uzeti po suoj komun. Judje Terske doline so usi z velikim vesejam acetati decizijon bardskega konseja.

Ura na bi bla, ki no dan bot se decidajta za sistematizacijo našo uas, zak' po teli modi na ne more več jeti indavant. Naša uas na e ložena ta nad Tersko dolino, kjer to e nje unika pot za priti do planure. Mi njesmo maj hodili ne kupuvati ne prodajat naših reči tu Gorjani, zak' to je dan centro uon z naših rok an zatuo mamó pouro šperančo, ki autoritat na če dan bot za simpri se decicati preključiti našo uas Bardu.

FLAJPAN. — Naši judje, ki že od te kaj ljet no se touko za mjeti cjesto, ki na je zvezi s Cento, unik centro, kjer no hodijo prodajat an kupuvati roubo so se štufali obečaujanja. Zatuo so zbrali tri može, zak' no pojta indavant an nardita prešjon autoritadi, zak' na začni s tjem djelam ljetos. Šperajmo, ki ve morimo oteniti tuole djelo za nas te kaj uržento brez mjeti bizunjo djelati dimoštracijon an ve uprašamo autoritadi, zak' na dan bot odpri očí še na naše kraje, ki so bli simpri zapuščeni.

BRDO

Lansko ljetu tu našim komunara smo mjeti tele statistike oré čez populacijon: rodilo se je 29 otroku, umarilo te jih 35, porok smo mjeti 22. Takoviš smo mjeti več martvih koj rojenih an tuole to nam kaže, ki populacijon od našega komunara na re dou, medtjem, ki tu druge kraje Italije populacijon na aumienta. Jasno to e, ki kar tu nim komunaru to je več martvih koj rojenih, to njema beti boncancije. Če na bi populacijon proporcionalno šla dou takole še po drugih krajah Italije, bi tjeti vidati, ki tu malo ljet to bi se tjelo poznati pousod. Zatuo mamó pouro razon se lamentati, ki naše uasi rimski governo o ne pozna koj če to e za je pomousti s tasami. Kar to hre za nam dati kej za zbujšati naše kondicijon, mi ve ne ezistimo.

TER. — Tu tim družim tjeudne e bi tu naši uasi foncionar od Genia Civile mjerit puost, kjer o bo depuožit od našega novega akuedota. Šperajmo ejtako mjeti prece še mi dobro an zdravo uodo, zak' to, ki mamó na nje pitna.

AHTEN

PODRATA. — Po dougi an tardi loti, to se zdi, ki naša uas na če beti prece priključena Fojdi. Almankuj prefetura ne dala dispozicijon foidskemu komunaru zak' on se interesje za tuole. Ma to se zdi, ki konsej komunala od Ahtna on hleda še dan bot lošti hlod ta med kola, zak' ve bodimo simpri pod njemi. Več ahtenskih pohlavarjou te šlo tu Videm pravit, de Ahten ne bo moru uzdaržati oficije brez naše vasi.

Tuole to se nam zarjes čudno zdi an zatuo ve uprašamo laške pohlavarje, če to dipenda od naše maie uasi živjenje od

ahtenskega komunara. Če oni no zarjes kudajo, de mi čemo je uzdaržati, so se zmotili, zak' usi ve vjemó, ki naši interesi so tu Fojdi an za se preključiti u tele komun čemo se touči do konca.

NEME

VIZONT. — Na velikonočni tjeudne se je u kraju Brežikul smartno ponesreču naš vaščan Franc Sturma, star 33 ljet. Sturma e ta par cjesti daruá dispenjou od niti, ki so je pošiljali družje djelouci dou z gozda nad cjesto. No brjeme, ki so poslali e zajeu ubogega djelouca jušto tu glavo an te ga ubilo na hitroma.

Na kraju te nesreče so paršli te parvi pompjerji od Vidma, ki malo prej so ne deleč od Brižikulja z gru dan kamjon uon z patoka uljekli, kjer e zaleto. Za njemi so paršli sobto potem še te družji djeluci, ki o darva pošiljali.

Ta velika nesreča ne zbudila veliko žalost tu cjele naši okuolici.

KARNICA. — Iz naše uasi te šlo na djelo tu Camerun 6 djeloucu. Paršli so ponje na impreza od Francije an so jim obečali, ki če no boju zdravi an morli potarpjeti klima od tje krajeu, no če se uodinjati dosti soute. Šperajmo, ki use tuole to bodi rjes an ki naši emigranti no predusem ohraniti njih zdravje.

GORENJE. — Cjesta, ki na peje tu našo vas na straši. Po njej voziti to je tej voziti po potoku. Maj edan od naših pohlavarjou o nečje tega vidati an zatuo bi tjeti rado vjedati od njih, če no nas darže za judi tej te drue. Tase, ki ve plačujemo kam no je dajajo. Če komun o njema intencijon naše cjesto pokomodati, ki o ne pošijej ežatorja po naših uratah.

FOJDA

CENEbola. — Dan domačin, ki imanu nečjemo narditi zak' na ne vejá pena, on hodi pravíču oku, ki naš žornal to ne smije brati, zak' o nje pisan par taljan an zak' on je štranjer. Temu človcju, napihnen za to propagando djelati od laških sovražniku našega jezika, mu povjemó, de »Matajur« je autoriziran od videmskega Tribunala an regularno registriran pri useh taljanskih oficijah, kjer muorajo bit zapišeni žornali. Zatuo mu ne vjerjevta, zak' laže.

TAJPANA

DEBELEŽ. — Na velikonočni teden je umarila naša vaščanka Katina Coos, mati znaraga debeleškega butihjerja Giovanina Coos. Ta ranca ne mjela blizu 80 ljet an je bla poznana po celim našim komunaru, zak' ne karte metala.

VIŠKORSA. — Nje dougo od tega, ki e se varnou tu našo vas Fortunato Levani, ki e bi več ljet tu Jugoslaviji na djele. Parpejou e sabo še ženo iz Kranja v Sloveniji an čua otrokó. Upamo, de se bo mlada Gorenjka dobro počutila med svojimi sorojaki u Viškorsí an kar se bo spet varnila na suoj duom, bo povjedala, de so ljepe vasi tud' u Beneski Sloveniji.

PROSNID. — Dne 14. aprila je umaru naš vaščan Miskoria Anton, star 61 ljet. Boliku se je že več mjesec an zdravjenje mu nje pomagalo. Zapustiu je tri sestre, pogreb je bli drugi dan zjutra na tikerim se je udeležilo zlo ljudi.

Dne 2. aprila je umaru u naši vasi Matija Simic, Pelen po domače, star 81 ljet. Na pogrebu je blo dost ljudi tud iz bližnjih vasi. Ranek Matija je očé gospuoda, ki je duhounik u Zabnicah u Kanalski dolini.

Za veliko nuoč so se u naši cjerkvi oklicali kar 4 pari noviču iz Prosnida. To so Budolč Viktor an Filipič Ernesta; Spelat Alfred an Skuor Albina; Budolč Emil an Budolč Elsa; Miskoria Enzo an Filipič Fiorina.

Spelat Alfred an Skuor Albina so mjeti za se poročit že za pust, a zavoj snega, ki jim nje parpustiu parpejat roubo, zak' cjesto je bla zaperta so poroko odložili po veliki noči.

BREZJE. — To rje uasi tu naših krajah, ki na bodi tu ueri dala te kaj krau an druge žvine partizanam tej naša. Za no cjelo ljetu smo mi dali meso nej cjele brigadi. Kudali smo, ki no nam če plačati to škodo an soboto po ueri zno de-

IZ NAŠIH VASI

nuncijali naše dane, na fin donas no njeso nam dali še nehá čentezima. Zakaj no njemajo še nam plačati tuo kar smo dali? So por prodali usé konje od kozake an obečali, ki s temi soudi no če krave kupiti za te judi, ki so je zgubili med časom vére. Ve vjemó, ki išpetorat od agrikulture tu Vidne e za te konje, že tu timpu kar so bli kle Amerikanzi, jeu 160 milione ir, ki so muorli beti deštinani za krave kupiti Kam so daí usé te soute an kaj no študjajo dati Brježenam, zak' no morjeta se pomati. Mi ne uprašamo susidje ne, ki ne hodimo petjat ta h njim, ma ve uprašamo, ki to se plačej tuó, ki so nam nesí. S 160 milione lir no bi ne mjeti fadije dati nam almankuj 5 milione zak' ve mejmó mječ za kupiti no part teh krau, ki smo dali. Če no nam nečjejo plačati s temi soudi, no nam likuđajta dane od uere, ki smo denuncijali tu intencijon od finance.

ČEDAD

HUDA NESREČA TREH NAŠIH OBČANOU. — Na veliko sobotu popoudan se je godila trem našim občanom zlo huda smartna nesreča. Bratri Makorič Anton an Karlo, stara 27 an 28 ljet iz Rualis an Karlo Liberale star 43 ljet iz Čedada so pejal pruo Portogruaru an težak kamjon usenice. Blizu vasi Teglio Veneto so tjele prehitjet dua voza nabasani stelje, ki sta vozila pred njimi an zatuo so kamjon zavozili pru na levi rob cjesto. Zak' je bli kamjon zlo težak an tuo je blo glih na ovinku nje mogu šafer u cajtú zavít an zatuo se je zaleto u platan ob cjeti an zravan se je še zemja pod kolesi uderla an takuo je kamjon šu končavat u jaren. Na kamjonu je bli tud djelovac Gino Cocetta iz Čedada an preca ku je vidu nagobarnost je skuču dol an takuo se je rješio življenje. Bratri Makorič an Karlo Liberale, ki so bli zaperti u kabini kamjona pa so ostali na mjesto martvi.

PODBONESEC

Nje dugo od tuod, de so karabinjerji aretirali an tu zapor spravili impjegada u našim kamune Jusa Roberta, zak' je bli krtu izsiljevanja na škodu naših dižokupanih djeloucu. Juša, ki je plačuvou podpuoro našim ljudem, ki so brez djela je od ljudi zahtevu po 3 do 5 taužent lir, pod pretvezo, de on je imú velike stroške za rešit njih pratike. Na tolo vižo je ta lump goljufú vič ljudi an zvjedil smo tud, de je nekemu dižokupanemu djelucu stouori podpisat rievuto za 48.066 lir medtjem, ki mu je dau samo 45.000 lir. Tale nje sam slučaj, zdi se, de ta človek je od vič cajta takuo djelu, zak' oblasti so že od vič mjesec slutile, de u našim kamunu nje usé na mjesto. Takuo so začel karabinjerji se interesat pri dižokupanim djeloucam, ki so lovil podpuoro. Se vje, de dosti djelucu so se bal povjedat karabinjerjam usé, zak' njeso lepuo vjedil za kaj se gre. Zatuo bi blu pru, de organi, ki branijo lec povjedo odkrito kar uprašajo informacije našim ljudem, de čjo vjedit kaj sudu jim je dau Jusa, an de ta človek je goljufu vič ljudi.

Za tolo rječ je potreba, de oblasti grejó naprej do konca an arzkrinkajo nepoštenega impjegada, tikerega ljudje so se usi bal, zak' je bli prepotent. Sa usi smo poznal Roberta Jusa an vjedil tikeri družini spada. To je tista družina, ki par nas če komandirat pod pretvezo, de brani italijanstvo naših dolin. Sadá pa smo videl telega an nam jasno kaže duo so tisti branitelji. Troštamo se, de branitelji leca boju štrafal tistega človeka, sa kodíče lepuo pravi, de duo take reči napravi pruoť jauni upravi je štrafan od 4 do 12 ljet zopora.

RONAC. — Pred dnevi se je zlo ponesreču naš vaščan Blazutič Rino, star 37 ljet. Mož je imú u rokáh no varsto bombe, an ta mu je počila u rokáh an ga hudo ranila. Nesrečnega so hitro pejal u čedajski špitau, kjer so ga zadaržal poti, ki so mu dal parvo pomuoč. Zdrauniki so jal, de je von iz perikulja, zoravit pa se bo muoru več cajta.

SREDNJE

Adán narbuž važnih problemu u našim kamunu je električna luč. Usim je znano, de naši ljudje so mucrli prerezat napeljavo luči, zak' njeso mogli plačat tarkaj, kot je tjela »Società Friulana

di Elettricitá«. Tista societa je tjela, de u našim kamunu usaka družina plača najmanj 11 kilovat električne energeje, čeglih so zlo an zlo manj jo ponucali. Tuole se je godilo par nas, zak' u cjele naši provinciji samo za Srednje so tarkaj zahteval, medtjem, ki u druge kraje nje takuo. Naj povjemo, de u mjesto, plačajo zlo manj ku mi druž. S takim delovanjem z nam lahko še ankrat pokažemo kulku lažniva je propaganda laških žornalou, ki so ljeta an ljeta hualil governo, de nam je luč parpeju zastojl. Za luč smo muorli mi sami kolé dati, djelo an suđe, potié pa od nas so tjele, de plačamo zanjo vič kot u mjesto. Bi vidli mi, če bi laškim ljudem takuo nardil, kaj bi jal.

A za nos nas na boju vič ulačil, objubam laških lažnikou ne verjamemo vič an kar se boju še ankrat pokazal tisti »profeti« u naše kraje jim bomo znal povjedat, de smo ankrat padli u skopac an de nas ne boju uel vič. Zaenkrat smo prerezal električno luč, svetil se bomo še naprej pa s petrolejam, dok nam ne boju dal električno energijo po tistim kupu, ki jo dajajo drugim krajem Italije.

SOVODNJE

Naš šindik je protestiru, zak' so laški žornali pisal novico, de je naš kamunski konsej cavarnu kredit 14 milijonou lir za nardit nove djelouske hiše. Šindik je razjasniu, de kamunski konsej je teu, de se hiše nardijo ne samo u Sovodajah ampa, de se nardeli tist denar na dvoje takuo, de se nardi hiše u Sovodajah an u Čeplatiščah. Ljudje so usi kontent kar je kamunski konsej skleniu, zak' vidi-jo potrebo tud za naše hribouske vasi za tikere nabedan se nje do donas spomnu. An pru je, de zaenkrat se zgradi tud u Čeplatiščah take hiše, zak' u tisti vasi je dosti ljudi, ki njemajo hiše al ki muorajo stat u stisnjene an nezdrave hrame.

Nje dougo od tega, de je naš kamunski oficij za djelo vabiu naše dižokupane djeluce naj grejo na djelo u Jeronisce, kjer se bo začela gradit nova cjesto, ki bo vezala dolino s Piknijam. Kakor so pravli je bla določena djelucam plača 500 lir na dan.

Paršli so na mjesto, kjer so mjeti namjen cjesto začel te trije djeluci, zak' usem se je zdjela tista plača previč mala an takuo so dižokupani djeluci rajši šli na djelo u kmetam, ki jim dajajo 500 lir na dan an hrano.

SV. PETER SLOVENOV

Zalostno je, de u naši cjerkvi, od ljeta 1933 njemos vič čul slovenske pridge. U tistim cajtú je fašizem prepovjedou šlovensko pridgu an potié so nam poslal tud juškega famoštara, ki na zna slovenskega izika. Mi nečjemo tle z nabednim polemizirat an politike djelati, samo bi radi zaprosil našega gospuoda famoštara zak' se nečje interesirat, de bi škofija poslala u Špjetar, glauni kraj naše male domovine, almanj kaplana slovenskega, ki naj bi zastopiu usé ljudi kar grejo spuovedi, kar bi radi jim povjedal svoje reči za mjet dobar nasvet an use reči za tikere katoličan muora se duhouniku obarnit.

Sa tale je želja ljudstva, ki na svojim duome govori slovensko an ki italjanski izik mu je težkou zastopit. Kuo bi blu lepuo, de bi se varnilo kot je blo ankrat duhounika, ki slovensko pridga. Mi smo višni, de u cjerku bi šlo vič ljudi an evangel, ki ga današnji duhounik povje po laško, bi ga vjerniki buojs zastopil u njih maternem iziku. Če ljeta 1933 fašizem je odpravio slovenski izik iz naše cjerkve, s tjem nje rečenó, de na smije vič se varnit. Fašizem je bli poražen an njema vič komande u rokáh an zatuo dužnost današnjih cerkvenih oblasti bi bla tista, de naj se nam povarne tisto kar fašizem nam je uzeu. Naj se nam povarne slovenska pridga u naši cjerkvi, naj se naši otroci učijo katekizem u njih maternem iziku takuo kot so se ga naučil usi naši ta star. Če tega ne bodo nardil, mi lahko rečemo, de cjerkvene oblasti nečjejo odpraviti tuo kar je fašizem prepovjedou.

AŽLA. — Družini našega vaščana Flaibani Alojz se je rodil majhan puoč. Alojzu an ženi naj grejó naše pargodbe, majhanemu Flaibanu pa voščilo, de bo nimar zdrou.

Parvega telega mjesca je umarila naša vaščanka Goleš Jožefa udova Praptnik, stara 68 ljet. Ranca je bla nimar adná dobrá mati an žená, spoštovana od usjev ljudi. Zapustila je hčerko an zeta an no majhano nječo.

GRMEK

PLATAC. — Zlo zadovoljni smo, de so naši kamunski poglavarji an šuolska obiat končno videli u kakšnim stanu an u kakšnim prastorih je šuola u naši vasi. U naši vasi so se daržali tud' ežami za hišne gospodinj. Ežami so bli no zvičér an sta paršla tud direktor od šuol. Za tele ežame je učiteljica Bukovac iz Selc povabila tud našega šindika. Obiastu so ble zlo zadovoljne kar so videle, de naše deklice so se lepuo naučile. Mišlemo pa, de njeso mogle biti zadovoljne kar so videle u kakšne prastore so se učile.

DREKA

SV. STOBANK. — Našo cjerku boju u kratkim cajtú postrojil. Tuo so pred dvemi tjeudni sklenil na seji provincijalnega konseja, na tikeri so arzpravljali o potrebi, de se popravi vojna škoda. Za tole djelo so dal za našo cjerku 200 taužent lir an djelo bo čano impreži Rondo iz Čedada, ki je bla zbrana par ašti.

BREZSARČNO POSTOPANJE UČITELJOU. — Zvjedil smo, de netikeri učitelji, ki učijo u naših šuolah toučejo otroké, zak' u šuol govoriou med sabo domači slovenski izik. Pruot takemu postopanju z našimi otroki protestiramo an čemo, de se take učitelje proč od naših vasi pošlje. Šuolska oblast naj se lepuo zaveda, de mi na bomo ankul parpustil tako obnašanje.

Dne 17. aprila smo mjeti u naši vasi noviče. Ožení se je naš vaščan Feletič Jožef. Poročiu je 50 ljetno udovo Petruša Antonijo. Novičam želimo dost sreče an veseja.

OCNEBRDO. — Nas je za venčno zapustiu dne 12. aprila naš 80 ljet star vaščan Trušnjek Jožef (Pitaš). Pogreb je bli na veliko nuoč.

PRAPROTNO

Naš šindik je ukazu, de cjesto, ki peje med Ibano an Korzono bo usak dan zaparta od 12. do 13. ure an od 17. do 18. ure. Na telim kraju djelajo an u tistih urah strejajo mine. Zatuo je potreba, de ljudi se daržijo temu ukazu za ne biti zadeti od kakšne nesreče.

NEREDNO PRINAŠANJE PUOSTE. — Je že vič cajta, de pri nas ljudje kumrajó, zak' puostu ne prinašajo u gorske vasi redno. Vičkrat nam jo parnesejo še dva an tri dni pozneje an puostar jo daje drugim, ki po pot sreča naj jo nesejo prejemnikom. Prosimo zatuo, de se odpravi taka nerednost, zak' tud mi mamó pravico mjet usak dan našo puosto, čeglih smo u hribah, zak' plačujemo enake dajila ku ta druž. Če nje zadost puostarjou, naj jih uzamejo še, sa par nas je puno ljudi, ki čaka djelo.

STARA GORA. — Za popraviti našo cjerku je videmska sekcija za vojno škodo določila dan milijon an pou lir. Djelo je blo dano impreži Rondo iz Čedada, ki bo preca začela z djelom. Tuole nas zlo veseli, zak' takuo boju vič naših djeloucu ušafal djelo an si zaslužil kruh.

ST. LENART

Nje dugo od tuod, de naš mladi vaščan Basandella Tita iz Skrutovega je padu z motorjem u jark na cjesti od Čemurja do Skrutovega. Padu je, zak' je cjesto slaba. Basandella se nje zlo poškodovou, se je samo malo poprasku, a njegova zaročenka, ki je sedela od zad pa je mučrala bit pejana u čedajski špitau. Tale nje parva nesreča, ki se godi po naših cjestah an ta zadnja ne bo, či je hitro ne popraviu. Začel so pred dvema tjeudna nekej strojit, a djelo gre počas napri, de nam da mislit, de bo trjeba cjelo ljetu prej ku bomo vidli cjesto u repu.

PRIPRAVE ZA PROCES. — Pred kratkim so u oštariji »Bulace« u Skrutovim zasliševal videmski sodniki ljudi, ki bi muorli pričat pruoť tistimi, ki so se boril u partizanske varste. Par zasliševanju je bli tud dr. Biancardi od videmskega tribunala.

HRASTOVJE. — U Argentini je preteklega 26. februarja na hitro umaru u svoji hiši Skaunik Mihael »Mikelute«, rojen u naši vasi. U Argentino je šu pred 24 ljeti. Bli je uduovac an se je spet poručiu, zapustiu je drugo ženo, sina an no hčerko, ki živijo usi u Argentini. U Čedadu pa je zapustiu brata, ki je znan targocev, Skaunik Bazilij. Naj bo našemu rancemu rojaku lahka zemja u tujin.

SREČKO KOSOVEL

Karnahtska dolina in njeni prebivalci
v romanu Ippolita Nieva „Conte Pecoraio“

Srečko Kosovel, ki je bil rojen in je živel pred prvo svetovno vojno in je umrl nekaj let po njenem koncu, je največji lirski slovenski pesnik tega stoletja, zlasti če upoštevamo, da je umrl še tako mlad. Rojen je bil v Sežani na Krasu leta 1904 in je umrl v Tomaju leta 1926. Bil je sin učiteljske družine in študiral na gimnaziji v Ljub-

SREČKO KOSOVEL

ljani, pozneje pa na univerzi, kjer se je lotil študiranja jezikov, romanistike in zgodovine umetnosti. Še kot dijak se je uveljavil kot pesnik. Sodeloval je pri mnogih dijaških listih in tudi pri raznih revijah ter je bil urednik napredne revije »Mladina«, okrog katere so se zbirali številni akademiki, ki so propagirali borbo proti kapitalizmu. Živel je vedno v uboštvi in zato je pred zaključkom svojih študijev zbolel; vrnil se je

Koristne zanimivosti

Beneška Slovenija ni kakšna osamljena pokrajina, ampak je podaljšek Slovenije na eni strani in Slovenske Koroške na drugi.

Zato Beneška Slovenija na Severu ni odrezana po alpskem gorovju, ampak ima zvezo tudi na drugo stran, preko Kanalske doline, kjer tudi žive Slovenci. Prav tako je za gorsko verigo Mužcev slovenska Rezija, za Karinom in Montajem dolina Donje, kjer še vedno nekateri posamezniki govorijo slovensko in za naslednjim gorskim hrbtom so Ukve, Lužnica, Oveja ves, Lipalja ves, Zabnica in drugi kraji, kjer po večini govorijo slovensko.

Pripomnimo naj, da je bilo nekoč slovensko ozemlje še dosti bolj razširjeno in so spadali v njegovo območje tudi taki kraji, ki so sedaj že popolnoma poitalijančeni. Nekateri od teh krajev so v svojih imenih še vedno ohranili slovensko dedbo. Tako imamo n. pr.: Studena Alta e Bassa, (blizu Pontebe), Micigaj, Dogna, Vipacco, Codromaz, Potocco, Ravnis, Potoc di Seluse, Reslutta, Polizza, Bellepeit, itd.

Občina Brdo in njen razvoj

Občina Brdo obsega danes vso zgornjo dolino reke Ter, razen pritoka Vedronce, ki spada pod občino Gorjani. Na severu sega občina do prelaza Tana-meja in preko, vključivši v svoje območje tudi dolino Bjele potok. Na nekem mestu sega prav do jugoslovanske meje, od koder se vrača na prelaz Tana-meja in nazaj proti jugo-zapadu.

V celoti meri občinsko zemljišče 48 km², ki se takole delijo:

orna zemlja	4 km ²
travniki in pašniki	15 »
neobdelana zemlja	5 »
nerodovitna zemlja	24 »

Kot je razvidno iz gornjih podatkov je polovica vse površine nerodovitne zemlje. Ti podatki se morda nekaj razlikujejo od onih, ki jih ponavadi najdemo v raznih statističnih seznamih. Razlika se nanaša v glavnem na vrednost neobdelanih površin in onih, ki so smatrane za nerodovitne. V resnici so nekoč izkoriščali vsa gorska pobočja, kjer so kosili travo po najboljših predelih vsa-

k svojim staršem, kjer je kmalu potem umrl.

Srečko Kosovel ni napisal mnogo, ker mu kratko odmerjena življenjska doba tega ni dopustila; toda zbirka njegovih pesmi je dovolj velika, da mu je preskrbela nesmrtno slavo.

Njegov pesniški svet obsega podobe rodnega Krasa. V svoji bolezni je spustil izgubo Primorja, občutil je težko socialno krivdo in bedo, v kateri je živel našo ljudstvo. Spoznal je, da je njegova osebnost povezana z bolečino vseh pregarjencev in veroval je v nek nov svet, ki se bo rodil iz socialne revolucije. Zato je bil vztrajen v borbi, v volji do življenja in do dela. To voljo ni mogla uničiti niti zavest bližajoče se smrti. Vsa njegova lirika je izraz nečesa čistega, poštenega in je tudi izraz umetnosti, ki poudarja in prikazuje socialna nasprotja prvega desetletja stare Jugoslavije.

PISMO IZ ARGENTINE

S trebuhom za kruhom

Obsežna in prostrana je Argentina, v kateri je malo domačega prebivalstva, veliko pa je število tujcev, posebno Evropejcev. Med vsemi je največ Italijancev, tem sledijo Španci, Rusi, Nemci, Čehoslovaki, Jugoslovani in tudi precej Slovencev iz naše Beneške Slovenije.

Argentina je velika, od enega konca do drugega meri štiri tisoč kilometrov in naši ljudje so raztreseni po vsej državi. Živijo in delajo v Mendoza, v Cordobi in celo v »Tera del Fuego«, večina pa se nahaja v Buenos Airesu in bližnji okolici.

Seveda so vsi ti naši bratje prispeli v Argentino z upanjem na boljšo bodočnost, kajti v naši stari domovini je bilo premalo zaslужka in zato so zapustili stari dom ter odšli s trebuhom za kruhom, v nadi, da se v Argentini dobro zaslужi in dobro živi.

Nekateri so imeli srečo, imajo dobro delo, sezidali so si svojo hišico, so poročeni in imajo družino ter živijo še kar dobro. Drugi so zaposleni za mizarskim ali zidarskim delom. V Viktoriji, malem mestu 30 kilometrov od Buenos Airesa, je precej naših Slovencev, kamor zahajam vsako nedeljo. Tam živi Podreka Jeremija s svojo družino in ima čedno hišico; Pason Luis z družino; dva brata Miraz z družino, imata svojo hišo; dva brata Klinon iz Laz, mlajši Gino je bivši podčastnik zrakoplovec in je letal po naši Nadiški dolini; Kručil iz Stupce, Kukovac, Juretič in Skopola iz Mersina, več Gubanov iz Sv. Petra, Belida iz Brnasa in drugi.

V Floridi živi s svojo družino Marinič Vicent, zaposlen v elektrarni Italo-Argentini; v Buenos Airesu živijo: Galanda Josip, Pittioni Luis, Matevčič Decimo, Jusiči in Matelič Luis iz Svetega Lenarta, pevec, ki je pel celo v teatru Colon.

Sgrignaro Guerino je šel tja blizu mesta La Plata in Podreka Luis blizu Ti-

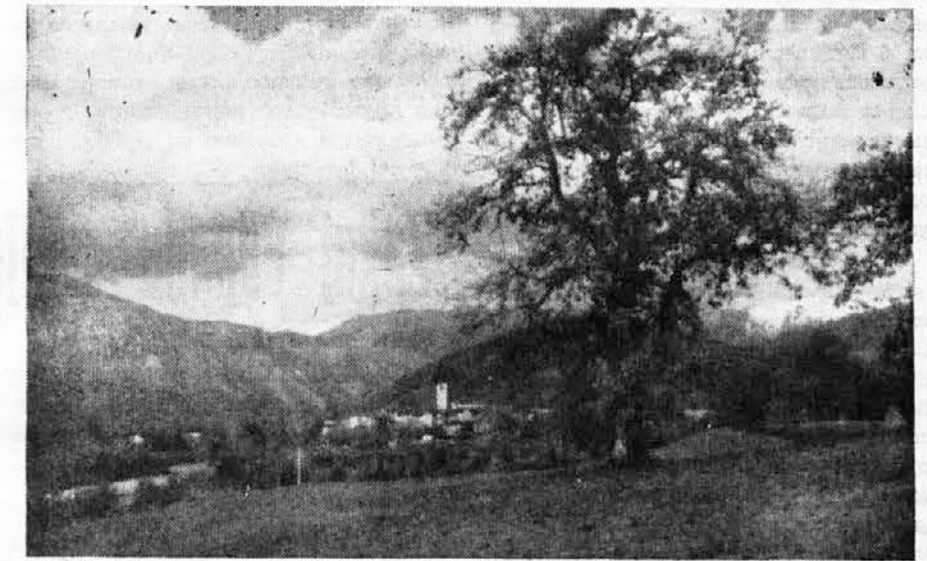
Mnogim bo znana knjiga italijanskega pisatelja Ippolita Nieva »Confessioni di un ottuagenario« ki jo je kritika prejšnjega stoletja ocenila kot najboljšo za Manzonijevimi »Zaročenci«. Malo komu pa je menda znano, da je ta pisatelj napisal tudi roman »Conte Pecoraio«. Ta knjiga ni toliko znana, je pa zanimiva zato, ker se njena povest razvija na Julijskem predgorju med Tarcentom in Cedadom. Pisatelj je živel daj časa v Furlaniji na svojem gradu Colloredo di Montalbano in je imel priložnost občudovati krasote te pokrajine in jih opisati v svoji povesti.

Roman opisuje dogodivščine neke plemiške družine iz Torlana in njihovih sosedov, ki so propadli in postali njihovi sodelavci. Vendar nas ne zanima razplet dogodkov v povesti, ampak samo tisti njeni deli v katerih pisatelj neprisli-

ljeno in na lep način opisuje ta del Beneške Slovenije, kot navkljub tistim, ki zaničujejo naše ljudstvo.

Takole začne svojo povest: »Lepa vasica čuva v srednji Furlaniji vhod v eno tistih sotesk, ki ločijo italijansko od slovenske govorice...« Ta vasica je Torlan nad Nemami in pisatelj porabi to priložnost za opis vse okolice, vabljivo ramandolsko gričevje, gore nad njim, Tersko dolino s Kružo, karnahtsko sotesko in vas Viskoršo.

Na drugem mestu pravi: »... V zavetju zvonika se nahaja tudi župnišče, katero se zdi, da že od daleč vabi rezijanske teračice, ki prihajajo v jeseni s košem na hrbtu in presijo živeža; to so revne

TORLAN, ki tvori jezikovno mejo med Slovenci in Furlani

in bosonoge kapucinke, ki sicer niso zaobljubile uboštva, pa ga vendar mirno prenašajo; prosijo za dar v božjem imenu in tudi kadar ga ne dobijo se poveljijo s pozdravom: Hvaljen bodi Jezus Kristus!»

Na nekem drugem mestu govori o naporih, ki jih morajo prenašati ti naši gorjani in pravi: »... niso redki primeri, da se na tržni dan človek sreča z bremenom sena, ki se zdi od daleč kot

oblak, katerega poriva veter skozi sotesko med skalovjem; ko pa se mu bolj približamo, opazimo dvoje mišičastih nog, ki se enakomerno premikajo pod ogromnim bremenom in ko se pritisneš k steni, da napraviš prost prehod, začuješ izpod tega bremena pozdrav z nežnim žerskim glasom in pod dišečim senom, ki pada na vse strani se srečaš z sinjimi in vlažnimi očmi beneško-slovenske deklice.«

Na drugih mestih pisatelj zopet ponavlja, da tvori Torlan mejo med Slovenci in Italijani in neka oseba v romanu zaprosi junakinjo Marijo, naj bi zeplesala »slovenski ples«,

Ippolito Nievo je morda edini itali-

Stari semnji pri Sv. Kvirinu

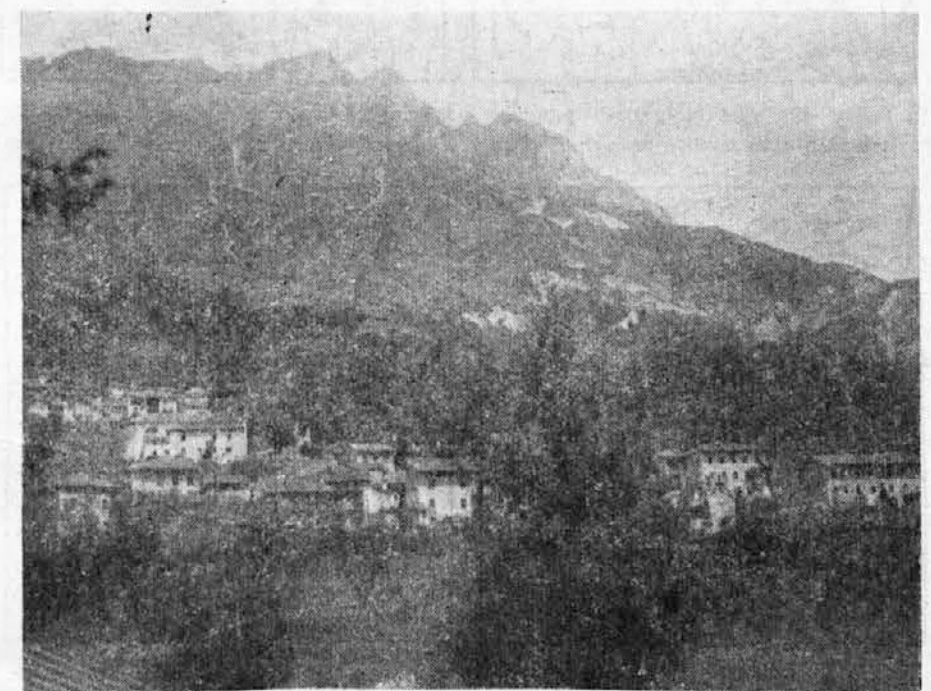
Med raznimi dokumenti, ki nam kažejo važnost Beneške Slovenije v preteklosti, tako za takratne plemiče, kakor za oglejskega patriarha in pozneje za Beneško republiko, je tudi listina, ki govori o semnju pri Sv. Kvirinu blizu Sv. Petra Slovenov. Ta listina nosi datum od 26. junija 1254. Z njo je podelil oglejski patriarh Gregor, Henrik iz Villalte pravice do tega semnja. O teh pravicah je govorila tudi v neki drugi listini iz leta 1262, ki jo je napisal čedadski notar Leonardo. S to listino objavlja čedadski gastaldo Henrik iz Tricezina, da bo vrnil zgoraj omenjenemu Villalti denar od glob za nadzorstvo tega semnja.

Sv. Kvirin je stara cerkva, ki še da-

nes stoji blizu Sv. Petra Slovenov. Na dvorišču pred njo so se pozneje pod Beneško republiko po navadi zbirale skupščine iz Landarja in Mjerse. Družina Villalta je imela še mnoge druge pravice in posestva v Beneški Sloveniji. Skoraj sto let pozneje, leta 1342 je patriarh Beltrando ponovno kupil od Francesca iz Rambalda di Cavoriaco (veja družine Villalta), sodno oblast nad omenjenim tržiščem pri Sv. Kvirinu. K temu je kmalu pridružil še Landarsko gastaldijo.

Iz zgoraj navedenega je razvidno, da se je vršil že od leta 1254 pri Sv. Kvirinu sejem, ki je nedvomno bil precej važen, če so se plemiči zanj tako zelo potegovali.

dar o njem nimamo točnih podatkov. Ljudsko izročilo pravi, da so bile postavljene prve hiše v Sedlišču. Lega te vasi na razvodju s Karnahtsko dolino bi potrdila to mnenje, ker je zelo verjetno,

PODBRDO V TERSKI DOLINI

starih listinah omenjene vasi Podbrdo, Ter, Brdo in Zavrh. Njivica, Sedlišče in Muzac so gotovo tudi že takrat obstojali, pa so jih smatrali samo kot del večjih vasi. Zlasti Njivica je do pred nekaj desetletji spadala pod vikariat v Teru in deloma pod župnijo na Brdu.

Vsekakor prebivalstvo v tistih časih ni bilo zelo številno. Zelo se je pomnožilo šele v preteklem letu, kakor je bil splošen pojav po vsej Evropi.

Kot posledica te pomnožitve so začeli ljudje iskati nove površine za obdelavo, in tedaj so posekali gozdove tudi na zemljišču za goro Pastovčič, kjer imamo danes pastirske bajte Tasaoró (Tam za goro), Tacis, Val in Tapou. Takratni gospodarji gozdov so se zadovoljili s tem, da so prepustili del zemljišča tistemu, ki jim je prepustil les, katerega je posekal v tistem gozdu in je spravil ta les v dolino, od koder so ga po reki Ter prepeljali v nižino.

Tako so nastali številni planinski pašniki, ki so dobro uspevali do pred nekaj desetletji. Takrat še niso bili izrpani in so dajali precej dobre krme.

Okrog leta 1900 je doseglo prebivalstvo te občine svojo največjo gostoto. Sedaj njegovo število stalno pada.

ZA NAŠE DELO

Djelo na vartu

Rastline, ki sta jih presadil u začetku telega mjesca, muorate lepuo okopavat an okuol njih orahljat zemjo. Uso zelenjavo je trjeba zalivat, če je zemja suha. Za zalivat je narbujša tista voda, ki se je ugrjela na soncu. Dobro je, de od cajta do cajta zalivate z vodo zmješano gnojnico al pa s solitrom.

Tale mjesec je tud cajt za sadit špinačo. Narbujš je, de jo sadite u kraj, kjer je sjenca. Sejte u varstah takuo, de bo ena od druge deleč 20 do 25 centimetru. Kar uskljije usaki špinači 4 do 5 perju je trjeba jo razredit takuo, de je adnā špinača deleč od druge ne več ku 6 centimetru. Med cajtom, ki raste, je trjeba špinačo almanj ankrat dobro okopat an večkrat opljet. Za posjat deset kvadratnih metru se ponuca an četart kila sjemena. Predno se seje je trjeba zemjo dobro pognojiti s hljeuskim gnojam.

U kraju, kjer je zavetje an dost sonca lahko posadite že pomodoro, a daržite še nimar za rezervo u gorki gredi nekaj sadik za slučaj, če bi slana uničila tiste, ki ste jih že posadil na vartu. Tud lidrik je trjeba sjet, zak' je sadā zadnji cajt. Par nas premalo se seje tole zelenjavo, a je zlo dobrā an koristna za zdravje. Lidrik raste u usaki zemji an ga je trjeba posjat u 25 do 30 centimetru deleč ene od druge varste. Poljete ga je trjeba od cajta do cajta okopat an opljet.

Na senožeti

Dobar gospodar bo u telim mjesecu, čepru ima posjerede dost djela, stopu tud u senožet an jo lepuo očedu. Nepotrjebno harmovje je trjeba posjekat, pobrat kamanje an mah, de bo takuo trava buj lahko rastla. Poraunat je trjeba tud use kartine. Če bo tole djelo lepuo nareto bo košnja dost buj lahka.

Na njivi

Tale mjesec je trjeba parpravit zemjo za sjet sjerak. Ne smijete bit prenagli za sjet, dok ne bo zadost gorkuo. Muora gorkuota bit več kot 15 gradu C. Zemjo je trjeba dobro pohnojiti s hljeuskim hnojom an mu dodat, če muorete, še umetna hnojila an potlé dobro prekopat al orat.

De bo ušenica ljeuše rastla je trjeba jo sadā pohrojit z nitratom. Pohnojiti jo je trjeba trikrat, deset do petnajst dni od enega krata do drugega. Hnojenje z nitratom se bo dobro poznalo u

tistih njivah, ki sta u jeseni pohnojil s fcsfatcm. Prej ko raztrosita nitrāt ga lepuo zdrobite an ga zmješajte z drobnim pjeskam al zemjo. Trosite ga kar nje vjetra an kar je ušenica suha. Ne smije bit mokrá niti od rose.

Parpravimo žvino za pašo

Žvino, ki je bla cjelo ljeto zaparta u hljevu je trjeba že sadā parpravit an utarditi za pašo. Trjeba jo je začet utarditi že u hljevu an tuole takuo, de se hljeu usaki dan odpre an zamenja ajar. Potlé je trjeba žvino počasi spuščat von na prosto, de se utardi parkje. Kar vidimo, de je od zunah že ljepa zelena trava, spustimo teleta kupe z drugo žvino, de se nauadijo na pašo. Če je teleta veliko an utardjeno an vajeno že na pašo, gre lahko s petimi mjeseci u planino. Žvino puščamo počasi zunaj, usak dan po malo več cajta. Zadnje 14 dni lahko ostane cjeu dan od zunaj an po-

tlé jo lahko pejemo u planino. Ce je pot, ki peje u planino zlo kamenita, ne smijeta pozabit, de je trjeba pru pusebno utarditi parkje.

Kakuo runamo na pomlad z žvino?

U kratkim cajtu bomo začel dajat kravam zeleno travo. Tele prestopok od suhega na frišen fuoter je trjeba napraviti zlo pravidno. Žvino muoramo navaditi počasi na zeleno travo. Parvi dan se ji da malo an potlé usak dan več, približno za njih 15 dni. Travo muorate kositi kar nje mokra, tuo je zjutra po rosi al prouti vičeru. Če je bla trava pokošena zjutra jo je trjeba spraviti na frišen prastor, de se ne ugreje, zak taka bi škodovala žvini.

Po dougi zimi, ku je bla ljetos, je pru, de se dižinfeta hljeu z japnom, sa tuole malo košta. Tud jasla naj se lepuo očedijo, de bo žvina buj rade voje jedla.

Zakaj odpada cvetje sadnemu drevju?

Na pomlad dostikrat pred cajtom odpade cvetje od sadnega drevja al pa mlado sadje an naši sadjarji se uprašajo kaj je temu krivo an dost jih je še, ki mislijo, de je temu kriva slaba ura.

Uzroku odpadanja cvetja an mladega sadja je več. Tega so lahko krive živali, bakterije al pa so lahko drugi uzroki.

Usem je več al manj poznan cvetožer, ki uniči na pomlad kar polovico al še več pardjelka. De je cvetožer na sadjskem drevju se hitro vid, zak' cvetje postane arjavo an potlé hitro odpade. Cvetožer razjeda prašnike an pestice (tuole je tist armeni prah, ki je u cvetju), an takuo se cvet ne morā razvit u sad. Tud monolja, tuole je adnā varsta gnjilobe, stor cvetje odpasti pred cajtom. Cvetje odpade tud zavoj slabega oplojenja, zavoj pomanjkanja čebel an drugih žužic, ki storijo oploditi. Cvetje odpade tud, če se šprica drevje glih pred cvetenjem al kar cvete. Tud velika suša u cajtu kar cvete drevje je kriva, de cvetje odpade pred uro. Dostikrat pa odpadanje cvetja pride samo od sebe. Drevje, ki ne more preredit dost cvetov, posebno pa sadou, jih samo odvarže, de imajo ostali sadi zadost hrane. Največkrat odpada cvetje zavoj lakote, tuole se godi, če drevje njema zadost hrane an ne muo-

re zavoj tega prehranjevat usjeh cvetov, še manj pa sade. Temu se narbujš pomaaga, če se zemjo lepuo gnoji an obdeluje.

GOSPODARSTVO

Za poznavanje zdravičnih rastlin

Zvjedil smo, de je videmski inšpektorat za agrikulturo odparu u več krajih Furlanije šuole za erboristerijo. Tiste šuole so zastoj an so namjenjene predusem tistim, ki majó vesejé nabjerat zdravilne trave an rože an učiteljам elementarnih šuol. Ne bi blu slabo, de bi inšpektorat tud par nas napravu kajšno tako šuolo, zak' mi živimo u gorah an par nas je dost zdravičnih rastlin, za tikere naši ljudje ne vejó kakuo se nujajo an u tikerim cajtu se nabjerajo. Par nas je nekaj ljudi, ki nabirajo rože kot so arnika, vencijan an komorač, tele so samo tiste rastline, ki jih poznajo an jih potlé prodajajo u Vidme al na targu Tarčenta an Čedadā. Če bi poznal par nas use zdravilne rastline, ki par nas jih je dost, bi se jih lahko dost nabralo an potlé prodalo an takuo bi lahko naši ljudje zaslužil.

Rjes pru bi blo, de bi naše učiteljice poznale use zdravilne rastline, ki par nas

Škropenje sadnega drevja po cvetenju

Precā ko odcvete sadno drevje ga je trjeba škropiti, de mu ne pride kakšna boljezen al škodljivi čarvi. Škodiluce se lahko uniči z adnim samim škropljenjem, če nucate pravilno zmešano škropilo, an tuo je an par cent bordoška brozga z adnim par centom škropilnim žveplom Mormino an an par cent Gesarolom. Eno par centno bordoško brozgo napravimo takuole: uzamite suod, ki darži več ku stuo litru. U teli posuodi raztopite u 50 litrou vodé pou kila živega japna al an kilo an pou ugasnjeneva japna. U drugi posuodi raztopite u 50 litru vodé an kilo solfata od rama. Tole raztopino ulijete u tisti suod, kjer je japno an mješajte z leseno lopato. Med prelivanjem tole mješanico večkrat preizkusite z belim fenolftaleinovim papirjem. Kar ta papjer rata svetlo ardeč, je škropivo nareto. Tole brozgo muoramo ponucat u tistim članu ki je nareta, če tuolega se ne muore, parmješajte na usakih stuo litru brozge 50 gramu cukerja, ki ohrani brozgo še za an par dni dobro.

Našim gospodinjam povemo,

de se hitro prežene utrujenost če se umije noge s gorko vodo u tikeri je bilo dano nter malo soli;

de se kuhan krompjer buj lahko olup, če ga potlé ku je kuhan polijete z marzlo vodó;

de se mufove košpe hitro an dobro očedijo s terpentinom.

rastejo an njih zdravično urjednost, de bi lahko učile naše otroke, ki hodijo u šuolo. Troštamo se, de na tole prošnjo bo skarbju inšpektorat.

Izjava

Gospuod FRATTE Dominik rancega Dominika iz Brda izjavlja, de ni on tisti FRATTE Dominik iz Tarčenta, tikere mu so šle kambjali u protešt za 149.330 lir mjesca novembra an decembra, ki jih je objaviju »Matajur« z dnem 1-15 februarja 1952.

Menjava denarja

Zlata šterlina	8100
Napoleon	6300
Dolar	652
Svicarski frank	151
Francoski frank (100 fr.)	160
Sterlina karta	1550
Dinar (100 din)	130
Belgijski frank	12,40
Avstrijski šiling	22
Zlato po gramu	815
Srebro po gramu	19

Kup na debelo

SENUO	na kuintal
Gorsko senuo	L. 1000 do 1100
Rauninsko senuo	» 1100 » 1150

ŽVINA	na kg
Krave	L. 235 do 265
Junci	» 275 » 295
Jenice	» 290 » 320
Teleta	» 435 » 490
Krave za rejo od 160.000 do 210.000 lir usaka.	

PRASETA ZA REJO	
Od 12 do 20 kg usako	L. 8200 do 11300
Od 20 do 50 kg usako	» 15200 » 18400

OUCE AN KOZE	na kg
Jarčki	L. 365 do 400
Kozličji	» 410 » 450
Kozé	» 120 » 150
Ouce	» 170 » 190

ŽITARICE	na kuintal
(ušenica - sjerak - otrobi - moka)	
Ušenica	L. 6900 do 7200
Sjerak	» 5300 » 5500
Ušenična moka	» 8300 » 8400
Sjerkova moka	» 6700 » 6850
Otrobi	» 4250 » 4400

PERUTNINA - ZAJCI - JAJCA	na kg
Kakoške	L. 650 do 700
Zajci	» 290 » 310
Jajca usako	» 20 » 22

SER AN MASLO	na kg
Ser	L. 460 do 480
Mlekarniško maslo	» 950 » 1000
Domače maslo	» 850 » 950

SADJE IN ZELENJAVA	na kg
Krompjer	L. 35 do 40
Jabuka	» 50 » 55
Hruške	» 50 » 55

FIŽOU AN GRAH	
Fižou	L. 165 do 240
Grah	» 120 » 130

SEMENA ZA SENOŽET AN TRAUNIKE	
Furlanska djetelja	L. 250 do 260
Cerfoj	» 270 » 280
Trava »Altissima«	» 280 » 300

GRADBENI LJES AN DARVA ZA ZGAT	
Eukovi hlodi	L. 13000 do 15500
Jasenovi hlodi	» 16500 » 19500
Crjevovi hlodi	» 28000 » 30000
Čarješnjovi hlodi	» 19500 » 21000

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Založnik: »Matajur« d. o. z.
Dovoljenje videmskega sodišča štev. 47
z dnem 26.7.1950
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Beneška ljudska pravca: Od kdaj žive na Kaninu divje koze

Pred mnogimi leti je sveti Martin pasel čredo koz v planinah blizu Kanina. Vra-

gu pa ni bila všeč pobožnost mladega pastirčka in zato pokliče na pomoč dosti

vragov, ki so razgnali koze. Ko so polovili vse koze so mislili, da bo vsaj sedaj sv.

Martin kleul, toda sveti mož je pokleknil in začel moliti ne da bi kaj rekel. Vragi

videč, da nič ne opravijo s to zvijačo so zopet spustili vso čredo. Preplašene koze

tavajo sedaj brez gospodarja sem in tja po gozdu a kmalu ugledajo med pečina-

mi Kanina veliko votlino v katero se za-tečejo. Sklenile so, da bodo odslej tu ži-

vele in se skrivale v to jamo. Čas je mineval in koze so se navadile na samoto.

Ker pa je bila jama zelo nizka so vedno udarjele z rogovjem ob strop; radi tega

se jim je rogovje ukrivilo in tako so postale divje koze, ki še danes žive na Kaninu.